

ANNA PĘDRAK

OD *SATISFACTIO* DO *REDAMATIO*.
RESPONSORYJNA REINTERPRETACJA
IDEI WYNAGRADZANIA

FROM *SATISFACTIO* TO *REDAMATIO*.
RESPONSORIAL REINTERPRETATION OF THE SATISFACTION IDEA

Abstract. It is not easy for many people today to understand the idea of a religious reparation. Theology sometimes does not offer an adequate language for explication of this idea. Throughout the ages the concept of satisfaction has changed and it has been related to the topic of sin and God's justice or love. Unfortunately the concept of reparation was often deformed by connecting it with a superficial devotion which simplified the importance of salvation.

This article is an attempt to show the idea of satisfaction in a new way by emphasizing its *responsorial* character. The paper synthetically presents the teaching of the Bible and of the most important theologians belonging to the tradition of the last two thousand years. The salvation is shown – on the one hand – as the expression of God's love or solidarity with a sinful man, and – on the other hand – as a human answer to this love. This is the key for the reinterpretation of the idea of satisfaction.

Key words: satisfaction; reparation; to reciprocate love; solidarity; imitation of Christ.

Chrześcijaństwo od ponad dwóch tysięcy lat głosi Wydarzenie Jezusa Chrystusa, którego aktualność, a także oddziaływanie pozostaje niezmiennie pomimo upływu czasu. Wcielenie oraz męka, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa stanowią wielką tajemnicę, ale pozostają też bliskie ludzkiej egzystencji, przynoszą nadzieję i są światłem w jej wyjaśnieniu. Współczesny człowiek, stając w obliczu Chrystusowego odkupienia, zastanawia się niejednokrotnie, czy dzieło to, zwłaszcza krzyż, musiało biec dokładnie po liniach, które uwidoczniły się w historii zbawienia. Ostatecznie są one zapisem relacji miłości między Bogiem a człowiekiem, dotkliwie

i boleśnie naruszonej przez ludzką winę. Śledząc losy owego związku widzimy z jednej strony postępowanie Boga, Jego wierną miłość, naprawiającą i jednoczącą, z drugiej zaś – zastanawiamy się, jaki w tym procesie powinien być udział człowieka. W tym świetle zawsze aktualne pozostaną następujące pytania: Dlaczego Bóg stał się człowiekiem? Jak wielka jest Jego miłość? Czy Bóg wymaga ode mnie ekspiacji za grzechy? Czym jest wynagradzanie Bogu? I wreszcie: Jaki kształt powinno przybrać zadośćuczynienie człowieka? Jak prawidłowo je rozumieć? Na te oraz inne pytania spróbuje odpowiedzieć niniejszy artykuł, koncentrując się szczególnie na reinterpretacji idei wynagradzania, która na przestrzeni wieków przybierała różne formy.

W pierwszej kolejności w kilku aspektach zostanie ukazana idea ekspiacji w Starym Testamencie oraz zadośćuczynienie Syna Bożego. Dzięki Jezusowi idea ta uzyskuje główny, niepowtarzalny kształt, który staje się inspiracją do budowania teorii zadośćuczynienia i szukania sensu wynagradzania. Zgłębiając tę tematykę należy zatem przynajmniej częściowo zobaczyć, jak idea ekspiacji zmieniała się wraz z upływem czasu i nowych spojrzeń teologicznych, w szczególności św. Augustyna, św. Anzelma z Canterbury, św. Tomasza z Akwinu. Zostanie ujęte również rozumienie tego tematu w okresie nowożytnym, który – jak wiemy – w wielu ważnych kwestiach dla teologii wniósł szereg niejasności. Stąd zasadniczą część niniejszego artykułu będzie stanowić aktualizacja i reinterpretacja idei wynagradzania przez współczesną teologię z akcentem na jej responsoryjność. Zostaną poruszone wątki solidarności Boga z grzesznym człowiekiem, miłosna wymiana dokonująca się w Eucharystii, współcierpienie i wynagradzanie z Chrystusem oraz rola człowieka w dziele Odkupienia w odpowiedzi na Bożą Miłość.

1. BIBLIJNE UJĘCIE WYNAGRADZANIA

Istnieje kilka form zamiennych pojęcia „wynagrodzenie”. Prócz ekspiacji¹ używa się także terminów: „przebłaganie”, „rekapitulacja” i „zadośćuczynienie”. Ten ostatni może mieć wielorakie znaczenie. Zadośćuczynienie to przywrócenie należytego porządku i naprawienie szkód w zakresie czci lub dóbr materialnych, czynność zmierzająca do wyrównania szkody za krzywdę komuś wyrządzoną². O ile w innych

---

¹ Łacińskie *expiare* oznacza przebłagać, zadośćuczynić, oczyścić, usuwając winy, które odziedziczył. Por. J. SZYMOŁON, *Ekspiacja*, w: *Encyklopedia religii*, t. 3, red. M. Chmielewski, Warszawa 2001, s. 386. Z fr. *expiation*, od *expier* oznacza odpokutować. Por. *Ekspiacja*, w: *Słownik wyrazów obcych*, red. L. Wiśniakowska, PWN, Warszawa 2004, s. 242.

² Por. Z. PAŁUBSKA, *Zadośćuczynienie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, Lublin 2014, kol. 1168-1169.

religiach przywrócenie zakłóconych przez grzech relacji z Bogiem następuje przez akty zadośćuczynienia człowieka, o tyle w chrześcijaństwie to Bóg jest podmiotem, to On ze swej inicjatywy wielkiej miłości naprawia zakłócony porządek prawny, gdy przez stwórcze miłosierdzie usprawiedliwia człowieka i tak czyni sprawiedliwość, będącą jednocześnie łaską³.

Biorąc pod uwagę termin „wynagrodzenie” należy zauważyć, iż w takiej formie na kartach Biblii się on nie pojawia. Jeśli wejdziemy głębiej w semantykę tego słowa, wówczas odkryjemy wielokrotną obecność nie tylko w zapisie biblijnym, ale także sens czynów prześlągalnych Izraela. W Starym Testamencie zadośćuczynienie należy pojmować w kontekście ofiary i związanego z nią kultu. W odpowiedzi na miłość Boga człowiek adoruje Go poprzez kult, który z czasem przyjmuje charakter zbiorowy, przybierający różnorakie formy.

Biblia rozróżnia także zadośćuczynienie za grzechy własne i za grzechy innych ludzi. Wskazuje konkretne sytuacje, w których możemy wynagradzać za grzechy popełniane przez innych ludzi: odwzajemniać zło dobrem, poprzez wstawiennictwo za nich lub sprawiedliwość zastępczą, a także przez ofiarowanie cierpienia zastępczego (Rdz 42,1-50, 26; 1 Sm 24-26; Rdz 18, 23-32)⁴. Niezwykle ważną staje się postać tajemniczego Sługi Jahwe z Księgi Proroka Izajasza, który to staje się figurą śmierci zastępczej. To naród wybrany wycofuje się z relacji, którą Bóg zamifestował w przymierzu, odrzuca przymierze, a ludy pogańskie, widząc upadek Izraela, także negują Jahwe jako Boga (por. Ez 36,20). Przywrócenie tej relacji jest zadaniem Sługi Pańskiego⁵. To On zostaje przebity za nasze grzechy i z powodu błędów „wielu” zostaje zmiążdżony i wydany na śmierć. Jego niewinne cierpienie pokazuje także współczesnemu człowiekowi zbawczy plan zbawienia⁶.

Owym niewinnym Sługą, którym Jezus sam siebie nazwał, jest nasz Mistrz Chrystus. Syn Boży podjął dzieło prześlągalania Ojca za winy ludzkości oraz pojednał ludzi z Bogiem przez mękę i śmierć na krzyżu, dając wyraz Nowemu Przymierz⁷. Temat zadośćuczynienia Chrystusa podejmują wszyscy Ewangelisci, a także św. Paweł, który pokazuje nie tylko motyw podjętej przez Jezusa męki, ale w swych

³ Por. J. RATZINGER, *Opera Omnia*, t. VI/2: *Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii*, przeł. W. Szymona, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin 2015, s. 845.

⁴ Por. M. GARDOCKA, R. GARDOCKA, *Podstawy teologiczne idei wynagrodzenia w Biblii*, „Studia Koszalińsko-Kołoobrzeskie” 17(2011), s. 45-47.

⁵ Por. W. PIKOR, *Izajaszowy Sługa Jahwe a nowe przymierze. Analiza kontekstualna Iz 42,1-9*, „Zeszyty Naukowe KUL” 49(2006), nr 2, s. 29.

⁶ Por. H. WITCZYK, *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata. Eschatologiczna ofiara ekspiacji i Nowego Przymierza*, Lublin 2003, s. 154-159.

⁷ Więcej o Jezusie jako Słudze Jahwe można przeczytać: M. BEDNARZ, *Jezus Sługą Pańskim*, Tarnów 2001; J. ARCHUTOWSKI, *Sługa Jahwe w księdze Izajasza proroka*, Kraków 1923.

rozważaniach próbuje ukazać jej znaczenie i skutki. Poprzez krew Chrystusa nastąpiło zgładzenie ludzkich przewinień, a ponadto rekonsekracja człowieka, czyli przywrócenie go do stanu bliskości ze Stwórcą⁸. Apostoł ukazuje także sens udziału człowieka wierzącego w męce i śmierci Chrystusa, podobnie jak czyni to autor Listu do Hebrajczyków. Każdy chrześcijanin powołany jest do łączenia swych cierpień z cierpieniami Chrystusa, do zmagania się z trudem życia codziennego. Człowiek, który dzięki swej wierze odnajduje się w Ofierze Jezusa i włącza w nią swe życie – modlitwę, miłość braterską, dzięki niej i w niej przybliża się do obecności Boga⁹. Jezus Chrystus staje się sprawcą zbawienia wiecznego, a zbawienie to jest udziałem tych, którzy Go słuchają.

2. PUNKTY ZWROTNE W TEOLOGII EKSPIACJI

Termin „zadośćuczynienie” w sensie pokutnym jako pierwszy wprowadza Tertulian. Ogranicza jednak ten termin do odpuszczania grzechów, stosując słowa *satis-facere* – dosłownie: uczynić zadość. W obrębie języka łacińskiego Ojcowie Kościoła najczęściej stosują termin *reparare*, jako synonim *reformare*, *restituere*, *renovare*, oznaczających nowy początek, naprawę ludzkości, a nawet ustanowienie nowej istoty ludzkiej¹⁰. Szczególnie widoczne jest to u św. Ireneusza z Lyonu, który porusza zagadnienie wynagrodzenia jako naprawy za nieposłuszeństwo Adama w procesie rekapitulacji, mającą podstawę w Ef 1,7-10. Chrystus, będąc Głową, zbawia ludzkość, która jest Ciałem¹¹. Również św. Augustyn w dziele *Wyznania*, pisząc o swej duszy, także używa do Chrystusa określenia *reperator* – naprawca¹². Jednakże, jak wydaje się, najistotniejszą odśłoną rozumienia wynagrodzenia jest – według niego – *redamatio*, czyli zwrócenie miłości za miłość. W komentarzu do Pierwszego Listu św. Jana doskonale opisuje sens naprawczego dzieła Chrystusa i nasz udział w nim przez odpowiadanie na miłość: „Zatem moglibyśmy Go miłować, gdyby

⁸ Por. H. ORDON, *Nauka św. Pawła o śmierci Jezusa i jej skutkach*, w: *Męka Jezusa Chrystusa*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1986, s. 230-233.

⁹ Por. H. WITCZYK, *Pascha Jezusa*, s. 341.

¹⁰ Por. teksty patrystyczne w: G.B. LADNER, *The idea of reform. Its impact on Christian thought and action in the Age of Fathers*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 1959, s. 551, cyt. za: N.M.G. FERNANDEZ, *Wariacje na temat pojęcia wynagrodzenia*, s. 132-133.

¹¹ Por. K. MATUSZEWSKI, *Idea udziału człowieka w życiu Bożym w pismach Ireneusza z Lyonu*, w: *Idea udziału człowieka w życiu Bożym i Abraham w pismach Ireneusza z Lyonu*, red. A. Uciecha, (Studia Antiquitas Christianae, Series Nova 10), Katowice 2010, s. 63-65.

¹² „Za ciasny jest dom duszy mojej, byś do niego mógł wstąpić, rozszerz go! Grozi upadkiem; napraw go!” AUGUSTYN, *Wyznania*, przeł. J. Czuj, Warszawa 1955, s. 4.

On pierwszy nas nie umiłował? Jeśli byliśmy opieszali w miłowaniu Go, nie bądźmy teraz w odwzajemnianiu miłości”. *Redamatio* jest możliwością, którą podarował nam Bóg i do której wzywa nas Chrystus. Pokazuje bezinteresowność Bożej miłości, która rozprzestrzenia się na ludzi i uzdalnia ich do odpowiadania na tę miłość¹³.

Okres scholastyczny charakteryzuje się przede wszystkim wchodzeniem w głąb soteriologii. Odpowiada on na nurtujące kwestie: dlaczego odkupienie jest potrzebne i komu jest ofiarowane? Jaki jest sens i logika wynagradzania za grzechy? Odtąd jednak pojęcie wynagrodzenia będzie łączyło się z ideą zadośćuczynienia w sensie prawnym¹⁴. Według św. Anzelma z Canterbury każdy grzech jest dla Anzelma rodzajem „kradzieży”, jest on związany z obrazą honoru Boga, czyli zaburzeniem sprawiedliwości. Pewne jest, iż zaburzenie to musi zostać usunięte. Jednakże człowiek grzeszny jest w stanie radykalnej niemożności zadośćuczynienia. Stać go na nieskończoną obrazę nieskończonego Boga, lecz nie może dać nieskończonego zadośćuczynienia¹⁵. Potrzeba było Wcielenia Boga-Człowieka w jednej Osobie, dopełnionego w krzyżu. Odkupienie przywróciło możliwość restytucji pierwotnego schematu harmonii między Bogiem – bytem – człowiekiem¹⁶. *Recte ordinare peccatum* może tylko dokonać się wtedy, kiedy zadośćuczyni ktoś, którego miłość jest tak wielka, jak wielka była obraza majestatu króla. Bez Boga-człowieka *satisfactio vicaria* nie jest możliwe¹⁷.

Św. Tomasz z Akwinu rozbudowuje myśl św. Anzelma, pokazując m.in. wstępujący ruch odkupienia. Zadośćuczynienie jest więc aktem cnoty sprawiedliwości, a pokuta jest jego szczególną formą. Dokonać się ono może jednak tylko wtedy, gdy jest kierowane przez miłość, bo jedynie miłość może wymazać grzechy¹⁸. Średnio-wieczna teologia nie tłumaczy dokładnie jak powinno wyglądać połączenie Chrystusowego czynu pojednania z własnym zadośćuczynieniem, choć po dziś dzień wykazuje się w tym względzie różnorakie praktyki pobożności.

Zarówno myśl św. Anzelma jak i św. Tomasza nie do końca zostały zrozumiane przez kontynuatorów nowożytnych. W pojmowaniu zadośćuczynienia zaczął dominować model kary Bożej, idea sprawiedliwości zamiennej, szukającej pomsty

¹³ Por. M.G. FERNANDEZ, M.J. FERNANDEZ i in., *Odwzajemnienie miłości. Teologia, historia i duchowość wynagrodzenia*, przeł. M. Poznańska, Kraków 2012, s. 144-145.

¹⁴ Por. tamże, s. 146-147.

¹⁵ Por. J. RATZINGER, *Opera Omnia*, t. IV: *Wprowadzenie do chrześcijaństwa*, przeł. R. Biel, M. Górecka, red. K. Góźdź, M. Górecka, Lublin 2017, s. 188-189.

¹⁶ Por. Cz.S. BARTNIK, *Bóg – człowiekiem*, „Collectanea Theologica” 58(1988), s. 356.

¹⁷ Por. T. GRZESIK, *Nauka o Wcieleniu i Odkupieniu u św. Anzelma z Canterbury*, „Otwarte Referarium Filozoficzne” 3(2010), s. 60-61.

¹⁸ TOMASZ Z AKWINU, *Summa contra gentiles. Prawda wiary chrześcijańskiej w dyskusji z poganami innowiercami i błędzycami*, t. 2, przeł. Z. Włodek, W. Zega, Poznań 2007, s. 458-461.

i jak najdokładniejszego wynagrodzenia za grzechy. Niektórzy w celu uzasadnienia próbowali osadzić ideę zemsty Bożej w Piśmie Świętym (w szczególności Marcin Luter)¹⁹. Taki obraz Boga miał wpływ na tworzenie się duchowości wynagradzającej. Wyniszczony i skazany na śmierć przez Ojca Chrystus, stał się adresatem wynagradzania, którego należało pocieszać i łączyć swe bóle z Jego cierpieniem, by odpokutować za swoje grzechy i całego świata. Wizja takiego modelu ekspiacji przez długie lata towarzyszyła pobożności wynagradzającej, a także najbardziej powszechnemu Kultowi Najświętszego Serca Jezusa. W tym kontekście Joseph Ratzinger podkreśla, iż takie uproszczenie zbawczej perspektywy stanowi zagrożenie. Należy pamiętać, iż chrześcijanin nie powinien ofiarowywać nigdy zadośćuczynienia Sercu Jezusowemu, póki nie uświadomi sobie, jak bardzo on sam żyje dzięki Jego zadośćuczynnemu zmiłowaniu²⁰.

3. ODPOWIEDŹ MIŁOŚCI POPRZEZ SOLIDARNOŚĆ

Od XIX wieku teorie znane pod wspólną nazwą „zadośćuczynienia zastępczego” przybierały różne formy. Z jednej strony były rozumiane ściśle w znaczeniu karnym, z drugiej – jako naprawa uczynionej Bogu zniewagi²¹. W dzisiejszej teologii uwypukla się ideę solidarności Chrystusa z człowiekiem; solidarności, którą we Wcieleniu Bóg przyjął na siebie dobrowolnie; solidarności, która pozwala także zrozumieć włączenie ludzi w Chrystusa²².

Syn Boży poprzez Wcielenie zjednoczył się w pewien sposób z każdym człowiekiem²³. Choć odkupieniem człowieka i objawieniem tajemnicy Trójcy Świętej jest całe życie Jezusa Chrystusa, szczególne miejsce odgrywa w nim męka, śmierć i zmartwychwstanie. To, że Bóg chce być w naszym cierpieniu i w ten sposób solidaryzuje się z człowiekiem, jest odpowiedzią na pytanie o sens Golgoty. Bóg, który cierpi, chce być w naszej winie, aby nas z niej wyprowadzić. Tylko tak można wyjaśnić zadośćuczynienie naszej winie i tym samym zrozumieć słowa Pisma, że

---

¹⁹ Marcina Lutera fascynowały szczególnie dwa wersety, mówiące o Jezusie, który „stał się przekleństwem dla nas” (Ga 3,13) i „został dla nas uczyniony grzechem” (2 Kor 5,21). Chrystus stał się winny grzechom wszystkich ludzi, ale dzięki Jego śmierci grzech został zniszczony. W odróżnieniu od Anzelma Lutera ukazał zadośćuczynienie Jezusa za pomocą modelu wynagrodzenia przez przyjęcie kary (*satisfactio penalis*). Por. H. WITCZYK, *Pascha Jezusa*, s. 17-18.

²⁰ Por. J. RATZINGER, *Opera Omnia*, t. VI/2: *Jezus z Nazaretu*, s. 847.

²¹ Por. B. SESBOÛÉ, *W nurcie Chalcedonu: chrystologia i soteriologia od VI wieku*, w: *Historia dogmatów. Bóg zbawienia*, t. 1, red. B. Sesboüé, przeł. P. Rak, Kraków 1999, s. 440.

²² Por. tamże, s. 440-441.

²³ Por. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis*, Watykan 1979, nr 8-9.

Chrystus został wydany za nasze grzechy (por. Rz 4,25), czyli został wydany nie tylko ze względu na grzech człowieka, nie w celu prześlągania rozgniewanego Boga, lecz ze względu na Jego miłość do człowieka²⁴. To dzięki temu Misterium w sposób jasny i ostateczny Bóg okazał człowiekowi swą miłość. Nie zadowolił się uniżeniem i przyjęciem ciała ludzkiego, doświadczaniem trudu, ubóstwa, niebezpieczeństwa, niezrozumienia, lecz przyjął ludzki grzech, zespalając się tak ściśle z człowiekiem aż „sam stał się grzechem”. Przyjął konsekwencje ludzkiej winy, łącznie z pójściem do świata umarłych, aby swym dziełem i byciem solidarnym z człowiekiem objąć bez wyjątku każdego człowieka wszystkich czasów²⁵. To Bóg czyni sam siebie miejscem pojednania, biorąc na siebie cierpienie w swoim Synu. To sam Bóg „wypija kielich” wszelkiego grzechu i okrucieństwa, by w ten sposób ustanowić prawo przez wielkość swojej miłości, która poprzez cierpienie potrafi przemienić ciemności²⁶. Bóg nie jest przedmiotem, lecz podmiotem całego wydarzenia pojednania²⁷.

Współczesna teologia uznaje miłość za impuls, który jest fundamentem dzieła odkupienia, a tym samym nadaje sens dziełu wynagradzania Chrystusa za grzech świata. Dzieło to jest aktem miłości Trójcy Świętej, przyjętym dobrowolnie przez Syna Bożego i udzielonym darmowo człowiekowi. Solidarność polega też na tym, iż cierpienia Jezusa nie są wyłącznie Jego cierpieniami, lecz zawierają nasze cierpienia. Chrystus cierpiąc solidaryzuje się z naszym cierpieniem i przez to także pomaga nam przyjmować trudne doświadczenia²⁸. Wzywa do pójścia za Nim, aby przez naśladowanie Go, współdziałać w Jego odkupieniu, mieć udział w Jego ofierze krzyżowej. Ta solidarność z każdym człowiekiem pobudza również do solidarnego współdziałania z Nim w dziele odkupienia. W tym widzimy sens Ewangelii i chrztu, jak podkreślał Jan Paweł II²⁹.

4. EUCHARYSTIA – „BYCIE DLA”

Szczególnym miejscem, w którym dokonuje się nieustanne zadośćuczynienie, jest Eucharystia. Ilekroć Eucharystia jest sprawowana na ołtarzu, w której Jezus zo-

²⁴ Por. K. GÓZDŹ, *Jezus. Twórca i Spełniciel naszej wiary*, Lublin 2009, s. 501-502.

²⁵ Por. M. CYBULSKA, *Jezus Chrystus – Odkupiciel człowieka według teologii Jana Pawła II*, Warszawa 2006, s. 117.

²⁶ Por. J. RATZINGER, *Opera Omnia*, t. VI/1: *Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii*, przeł. M. Górecka W. Szymona, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2015, s. 542.

²⁷ Por. G.L. MÜLLER, *Dogmatyka katolicka*, przeł. W. Szymona, Kraków 2015, s. 318.

²⁸ Por. K. GÓZDŹ, *Jezus. Twórca i Spełniciel naszej wiary*, s. 501.

²⁹ Por. JAN PAWEŁ II, Katecheza *Chrystus jest ofiarą prześlągalną za „grzechy całego świata”*, nr 10.

stał złożony jako nasza Pascha, dokonuje się dzieło naszego odkupienia³⁰. Gerhard Ludwig Müller, komentując wypowiedź Konstytucji o Liturgii Świętej³¹ tłumaczy, że wszystkie charakterystyczne aspekty ofiary krzyżowej, z powodu aktualnej obecności, są możliwe w Eucharystii: wysławianie Boga, dziękowanie, prośba i ekspiacja, która jest przyjęciem łaski Bożego działania w przymierzu przez ludzkie posłuszeństwo³². Chrystus jest prawdziwym barankiem, który gładzi grzech świata. Eucharystia jest ofiarą błagalną i przebłagalną, w niej Chrystus daje wierzącym łaskę pojednania³³.

Inicjatywa ofiary Chrystusa należy do Boga. Jego życie, śmierć i przede wszystkim miłość są wyrazem miłości Ojca. To On w Chrystusowym uniżeniu wychodzi do ludzi ze swej świątyni chwały, by dokonać dzieła pojednania³⁴. To jest istota Eucharystycznej ofiary. Przez polecenie „To czyńcie na moją pamiątkę” (Łk 22,19) Jezus wymaga od nas, abyśmy odpowiedzieli na Jego dar i byśmy go uobecnieli w sakramencie. Chrystus dokonał doskonałej ekspiacji, daru z siebie. Pamiątka ta nie polega na powtarzaniu Ostatniej Wieczerzy, lecz właśnie na Eucharystii, która to włącza nas w akt ofiarniczy Jezusa i w samego Jezusa³⁵. Ludzie, jako członkowie Ciała Chrystusa i ludu Nowego Przymierza, w Eucharystii mogą otrzymać dar pojednania i mogą wyrażać go w swoim życiu przez naśladowanie Jezusa oraz upodabnianie się do Jego męki i zmartwychwstania (por. Flp 3,20). Ratzinger uważa, że kluczowym słowem nie tylko w relacji do Eucharystii, lecz do całego życia Jezusa, jest „pro-egzystencja” – czyli bycie nie dla siebie samego, lecz dla innych. Jest to nowość, którą Jezus wprowadza podczas Wieczerzy: włącza wszystkich w swoje zastępcze posłuszeństwo. Odpowiada za nas, „za wielu”, w Sakramencie przyjmuje nas w tych „wielu”. Chrystus całe swoje życie poświęcił dla ludzi, toteż słowo to wyraża totalność i głębię Jego egzystencji. Jeśli dobrze je zrozumiemy, wówczas rzeczywiście przybliżymy się do tajemnicy Jezusa i będziemy potrafili Go naślado-

³⁰ Por. KKK 1362-1364.

³¹ „Nasz Zbawiciel podczas ostatniej wieczerzy, tej nocy, kiedy został wydany, ustanowił eucharystyczną Ofiarę swojego Ciała i Krwi, aby w niej na całe wieki, aż do swego przyjścia, utwalić ofiarę krzyża i tak powierzyć Kościołowi, umiłowanej Oblubienicy, pamiątkę swej męki i zmartwychwstania, sakrament miłosierdzia, znak jedności, więź miłości, ucztę paschalną, podczas której przyjmujemy Chrystusa, duszę napelniamy łaską i otrzymujemy zadatek przyszłej chwały”. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Conclilium*, nr 47.

³² Por. G.L. MÜLLER, *Dogmatyka katolicka*, s. 692.

³³ Por. tamże, s. 722.

³⁴ Por. J. RATZINGER, *Opera Omnia*, t. XI: *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, przeł. W. Szymona, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2012, s. 300-302.

³⁵ Por. BENEDYKT XVI, Adhortacja *Sacramentum Caritatis*, Watykan 2007, nr 11.

wać³⁶. W życiu chrześcijan ekspiacja nie jest bynajmniej czynnością podejmowaną wyłącznie w celu pojednania się, lecz wyraża się w świadomym przyłgnięciu usprawiedliwionych przez łaskę do Jezusa³⁷.

Eucharystia jest procesem przemiany nienawiści i przemocy, w który jesteśmy włączani³⁸. Jest Sakramentem Miłości i Życia. Ta miłość ujawniła się w Synu Bożym i pozostawił nam ją Chrystus w Eucharystii. Dzięki niej możemy powiedzieć, że nie tylko my jesteśmy w Bogu, lecz i Bóg jest w nas. W ten sposób Miłość staje się dla nas Życiem³⁹. „Powołaniem każdego z nas jest, byśmy wraz z Jezusem byli chlebem łamanym za życie świata”⁴⁰.

5. CIERPIENIE. EMPATIA BOGA

Temat cierpienia towarzyszy człowiekowi w każdym stopniu, w każdym miejscu na ziemi i w każdym czasie, odkąd istnieje. Karl Rahner, szukając odpowiedzi na pytanie o jego sens, pod koniec życia stwierdził: „Niepojętość cierpienia jest częścią niepojętości Boga”⁴¹. Dlatego sens ludzkiego cierpienia można odnaleźć jedynie wtedy, gdy połączy się je z doświadczeniem męki i śmierci Syna Bożego. „Przez Chrystusa więc i w Chrystusie rozjaśnia się zagadka cierpienia i śmierci, która przygniata nas poza Jego Ewangelią”⁴².

Od czasu wydarzenia, które miało miejsce na Golgocie, wszyscy, którzy cierpią, zwłaszcza ci niewinni, mogą „spotkać się z obliczem cierpiącego Chrystusa”. Każdy cierpiący człowiek jest wezwany do wynagradzania poprzez uczestnictwo w krzyżu Chrystusa, może składać ofiarę swoich cierpień wraz z ofiarą Odkupiciela⁴³. W tym kontekście wypowiedział się także Sobór Watykański II: „Przez święte chorych namaszczenie i modlitwę kapłanów cały Kościół poleca chorych cierpiącemu i uwielbionemu Panu, aby ich podźwignął i zbawił; a nadto zachęca ich, aby łącząc się dobrowolnie z męką i śmiercią Chrystusa, przysparzali dobra Ludowi Bożemu”⁴⁴.

³⁶ Por. J. RATZINGER, *Opera Omnia*, t. VI/1: *Jezus z Nazaretu*, s. 475.

³⁷ Por. G.L. MÜLLER, *Dogmatyka katolicka*, s. 722-723.

³⁸ Por. J. RATZINGER, *Opera Omnia*, t. XI: *Teologia liturgii*, s. 415.

³⁹ Por. K. GOŹDŹ, *Kościół zbawienia*, Lublin 2010, s. 390.

⁴⁰ BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum Caritatis*, nr 88.

⁴¹ Por. J.B. BRANTSCHEN, *Dlaczego istnieje cierpienie?*, przeł. D. Jankowska, Kraków 2010, s. 60.

⁴² SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Watykan 1965, nr 22.

⁴³ Por. JAN PAWEŁ II, Katecheza *Sens cierpienia w świetle męki Chrystusa* (9.11.1988), w: *Wierzę w Jezusa Chrystusa Odkupiciela*, red. S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy, Watykan 1989, nr 6-7.

⁴⁴ SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Watykan 1964, nr 11.

Apostolstwo cierpienia polega na tym, aby przeżywać je w ścisłym zjednoczeniu z Chrystusem w celu budowania Kościoła i zbawienia całego świata. Tak przeżywane cierpienie staje się narzędziem wyzwolenia miłości i przetwarzania ludzkiej cywilizacji w „cywilizację miłości”⁴⁵, przemieniania, naprawiania, do czego tak często nawiązywał papież Jan Paweł II.

W podobnym znaczeniu możemy spojrzeć na ludzkie cierpienie w kontekście wynagrodzenia w nauczaniu Benedykta XVI. Ofiara człowieka zawsze wiąże się z cierpieniem. Jest „exodusem dla”, wyrzeczeniem się samego siebie, wyjściem miłości przewyciężającą siebie. Ten *exodus* powinien być rozumiany w dwojakim kierunku, ku Bogu i ku bliźniemu. Kiedy Chrystus oddaje Bogu swoje człowieczeństwo, wnosi je zarazem w zbawienie. Ukrzyżowany jest zwrócony ku człowiekowi całkowicie, ponieważ w sposób zupełnie teocentryczny wyda siebie Ojcu. O ile *exodus* miłości człowieka jest wyjściem z siebie, o tyle ofiara jest zawsze krzyżem, cierpieniem rozdarcia, śmiercią ziarna pszenicznego, które tylko w śmierci wydaje owoc. Fundamentem ofiary jest nie tyle zniszczenie, co miłość. Tylko dzięki temu jesteśmy w stanie – za św. Pawłem – powtórzyć „Nosimy nieustannie w ciele naszym konanie Jezusa” (2 Kor 4,10)⁴⁶. Jedynie we wspólnocie z Jezusem nasze cierpienie staje się sensowne, i to nie tylko dla mnie samego, w którym Bóg usuwa ze mnie wady, lecz przede mną również dla całości, aby dopełnić udręk Chrystusa w Jego Ciele, którym jest Kościół⁴⁷. Czy to oznacza, że odkupienie przez Chrystusa było niepełne? Nie. Oznacza, że odkupienie dokonane przez Chrystusa, dokonane mocą zadośćczyniącej miłości, jest ciągle otwarte na każdą miłość, która może wyrazić się właśnie w cierpieniu. Syn Boży, dokonując odkupienia świata, nie zamknął go, lecz w tym odkupieńczym cierpieniu Chrystus otwarł się od początku i stale otwiera się na każde ludzkie cierpienie⁴⁸.

Naśladowanie Chrystusa nie jest kopiowaniem Jego życia. Jest wreszcie uczestnictwem w Jego Krzyżu, zjednoczeniem się z Jego miłością w celu przeobrażenia naszego życia, narodzenia się nowego człowieka, który został stworzony na Boży obraz. Kto pomija krzyż, ten pomija istotę chrześcijaństwa⁴⁹. Nie liczy się samo cierpienie jako takie, lecz siła miłości, to ona rozszerza egzystencję tak, że człowiek potrafi wejść na nowo w relację z Bogiem. Tylko miłość nadaje cierpieniu właściwy kierunek i sens⁵⁰.

⁴⁵ Por. JAN PAWEŁ II, List apostolski *Salvifici doloris*, Watykan 1984, nr 30.

⁴⁶ Por. J. RATZINGER, *Opera Omnia*, t. IV: *Wprowadzenie do chrześcijaństwa*, s. 233.

⁴⁷ Por. TENŻE, *Opera Omnia*, t. VIII/2: *Kościół – znak wśród narodów. Pisma eklezjologiczne i ekumeniczne*, przeł. W. Szymona, red. K. Góźdź, M. Górecka, Lublin 2013, s. 1138-1139.

⁴⁸ Por. JAN PAWEŁ II, List apostolski *Salvifici doloris*, nr 24.

⁴⁹ Por. J. RATZINGER, *Opera Omnia*, t. VIII/2: *Kościół – znak wśród narodów*, 1148-1149.

⁵⁰ Por. TENŻE, *Opera Omnia*, t. IV: *Wprowadzenie do chrześcijaństwa*, s. 493-497.

6. ODWZAJEMNIENIE MIŁOŚCI

W refleksji chrześcijańskiej cierpienie Boga było zawsze żywe, intrygowało i intryguje po dziś dzień, przede wszystkim w związku z tajemnicą grzechu i związaną z nią znie wagą Wiekuistego. Temat ten napotykał na wiele niebezpieczeństw przejawiających się w antropomorfizacji Boga. Czy Bóg może cierpieć? Klasyczna myśl teologiczna z dystansem odnosiła się do idei Boga cierpiącego. Lecz Bóg nie cierpi tak jak człowiek, stworzenie, świat. Bóg cierpi z powodu braku miłości. Bóg nie jest miłością egoistyczną, lecz Miłością Osób. Kocha swego Syna i nas ludzi, i także w tej miłości zdolny jest do współcierpienia z tymi, których ukochał bezgranicznie⁵¹.

Miłość ta jest zdolna pochylać się nad nędzą człowieka, nad jego grzechem. Cierpienie Boga wiąże się zatem z Jego miłością do człowieka i z godzącą w tę miłość ludzką niewdzięcznością, która w bolesny sposób Go dotyka. Bóg, który obdarza człowieka swoją miłością, w zamian za nią otrzymuje niewdzięczność i lekceważenie⁵². Możemy zatem wywnioskować, że o ile w klasycznej anzelmiańskiej teorii zadośćuczynienia, grzech godził w honor Boga, był swego rodzaju kradzieżą Jego godności, która Mu się należy z tego faktu; o tyle współczesna teologia ukazuje, że grzech człowieka godzi przede wszystkim w miłość Boga, którą nas obdarza. Nieodwzajemnienie tej miłości jest największą znie wagą Boga i zadaniem Mu bólem. Bóg jako pierwszy objawia człowiekowi swoją miłość. Czyni to w całej ekonomii zbawczej, objawia swoje Miłosierdzie względem człowieka. Nie może być w nim jednak jednostronności. Miłość jest pełna i prawdziwa, gdy jej wektor skierowany jest w obie strony. Miłość musi być „odpowiedziana”, czyli świadomie i w wolny sposób przyjęta. Tylko wtedy chrześcijaństwo będzie właściwie rozumiane jako religia miłosierdzia, religia miłości między Bogiem a człowiekiem oraz wzajemnie między ludźmi⁵³.

Jaka jest jednak rola człowieka w dziele wynagradzania? Bóg zbawia grzesznych ludzi przez krzyż i zmartwychwstanie Chrystusa i wzywa ich do dobrowolnego udziału w odkupieniu przez własną, choćby ułomną miłość oraz posłuszeństwo Jego słowu, a Chrystus sam staje się dla nich wzorem do naśladowania w swoim człowieczeństwie⁵⁴. Jednakże Chrystus nie powinien być jedynie przykładem do naśladowania, jest On osobowym wzorcem oddziałującym na ludzką osobę w sposób ontyczny. „Człowiek musi niejako w Niego wejść z sobą samym, musi sobie „przyswoić”,

⁵¹ Por. K. GÓZDŹ, *Jezus Twórca i Spełnielca naszej wiary*, s. 500-501.

⁵² Por. S. NAGY, *Wynagradzanie w tajemnicy Bożego miłosierdzia*, w: *Jan Paweł II, „Dives in misericordia”*. *Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin 1983, s. 159.

⁵³ Por. K. GÓZDŹ, *Teologia Bożego Miłosierdzia*, s. 293.

⁵⁴ Por. tamże, s. 100.

zasymilować całą rzeczywistość Wcielenia i Odkupienia, aby siebie odnaleźć”⁵⁵. Jak to uczynić? Chrześcijanin, człowiek przeniknięty prawdą objawioną przez Chrystusa o miłości Ojca, powinien uzmysławiać sobie, że Bóg cierpi z powodu grzechu ludzkiego i zła. Trzeba więc, żeby człowiek wyraził również wobec Niego miłość miłosierną, a więc miłość wynagradzającą za obojętność, niewdzięczność i niewierność. Encyklika *Dives in misericordia* nie rozbudowuje szeroko tego wątku, ale w jasny sposób uwzględnia go mówiąc, że Chrystus zaszczepił w naszych sercach miłość, którą „Kościół ma prawo i obowiązek odwoływać się do Boga miłosierdzia wołaniem wielkim”, wołać za tych, którzy oddalili się od Boga, odepchnęli Go, głosząc na różne sposoby, że jest im „niepotrzebny”⁵⁶. Bóg – o którym pisze Papież – jest Ojcem boleśnie dotkniętym lekceważeniem, obojętnością, pogardą, jaką Mu okazuje współczesny człowiek. Jest Ojcem, któremu winno się wynagrodzić za zniewagę i odepchnięcie, miłością połączoną z zadośćuczynieniem. Chrześcijańska miłość wobec Boga powinna być więc podwójnie ofiarna, zwielokrotniona, powinna być miłością miłosierną, a więc współczującą, wynagradzającą, zadośćczyniącą⁵⁷.

*

Podjęta refleksja na temat idei wynagradzania uwydatniła jej responsoryjny charakter. Poprowadziła nas przez ukazanie solidarności Boga z człowiekiem, który tak bardzo uniżył samego siebie, przyjmując na siebie nędzę człowieczeństwa, cierpienia i śmierci, by w ten sposób wybawić człowieka od win i wiecznego potępienia. W Najświętszej Eucharystii najpełniej doświadczamy Boga. Ona ukazuje nam prawdę o Bożej miłości, a także rozwija w nas wolność miłowania na wzór tego, jak kocha Bóg⁵⁸. W Eucharystii dokonuje się niesamowita odpowiedź miłości, zarówno ze strony Boga, jak i człowieka. Jest to miłość, która wychodzi ku człowiekowi, i która chce być odwzajemniona. Tym samym możemy odpowiedzieć na pytanie: czy Bóg oczekuje od nas wynagrodzenia? Jeśli przyjmujemy tezę, że surowy Bóg musi zostać pomszczony za występki ludzkości, by wybaczyć i zesłać zmiłowanie – takie spojrzenie na ideę wynagradzania nie jest prawdziwe, ani zgodne z Pismem Świętym i całościową nauką Kościoła. Chrystus sam zachęca uczniów do zrozumienia słów proroka Ozeasza: „Miłości pragnę, nie krwawej ofiary” (Oz 6,6,

---

⁵⁵ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis*, nr 10.

⁵⁶ Por. tamże, nr 15.

⁵⁷ Por. S. NAGY, *Wynagradzanie w tajemnicy Bożego miłosierdzia*, s. 164-165.

⁵⁸ Por. R.L. BURKE, *Boża miłość stała się Ciałem. Najświętsza Eucharystia jako sakrament miłości*, przeł. I. Parowicz, Kraków 2015, s. 68-69.

por. Mt 9,13). O ile mamy na uwadze wynagrodzenie jako *redamatio*, które w taki sposób było rozumiane już przez św. Augustyna, a zostało mocno podkreślone we współczesnej teologii – odpowiedź na pytanie: czy Bóg pragnie naszego wynagrodzenia, jest twierdząca. Bóg jest Miłością i stworzył nas na swoje podobieństwo, po to, abyśmy mogli kochać i stawali się przez Niego i w Nim miłością. Jest to jednocześnie pierwsze powołanie człowieka, Boże wezwanie do nas skierowane i największe zadanie do zrealizowania w doczesności. Bóg pragnie naszej miłości, która może wyrażać się w uczestnictwie w cierpieniach Chrystusa, w nawracaniu się z grzechów i pokucie, w dziękczynieniu, szczególnie poprzez przyjmowanie Najświętszego Sakramentu oraz w innych formach zadośćuczynnych, miłości i miłosierdzia. Nasze akty wynagradzające stają się wtedy wartością, kiedy uświadomiamy sobie, jak bardzo my żyjemy dzięki Chrystusowemu zadośćuczynieniu.

BIBLIOGRAFIA

- AUGUSTYN, *Wyznania*, przeł. J. Czuj, Warszawa 1955.
- BARTNIK Cz.S., *Bóg – człowiekiem*, „Collectanea Theologica” 58(1988), s. 355-366.
- BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum Caritatis*, Watykan 2007.
- BRANTSCHEN J.B., *Dlaczego istnieje cierpienie?*, przeł. D. Jankowska, Kraków 2010.
- BURKE R.L., *Boża miłość stała się Ciałem. Najświętsza Eucharystia jako sakrament miłości*, przeł. I. Parowicz, Kraków 2015.
- CYBULSKA M., *Jezus Chrystus – Odkupiciel człowieka według teologii Jana Pawła II*, Warszawa 2006.
- Ekspiacja*, w: *Słownik wyrazów obcych* PWN, red. L. Wiśniakowska, Warszawa 2004, s. 242.
- FERNANDEZ N.M.G., FERNANDEZ M.J. i in., *Odwzajemnienie miłości. Teologia, historia i duchowość wynagrodzenia*, przeł. M. Poznańska, Kraków 2012.
- GARDOCKA M., GARDOCKA R., *Podstawy teologiczne idei wynagrodzenia w Biblii*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 17(2011), s. 41-58.
- GRZESIK T., *Nauka o Wcieleniu i Odkupieniu u św. Anzelma z Canterbury*, „Otwarte Referarium Filozoficzne” 3(2010), s. 45-68.
- GÓZDŹ K., *Jezus. Twórca i Spełniel naszej wiary*, Lublin 2009.
- GÓZDŹ K., *Kościół zbawienia*, Lublin 2010.
- JAN PAWEŁ II, Katecheza *Sens cierpienia w świetle męki Chrystusa* (9.11.1988), w: *Wierzę w Jezusa Chrystusa Odkupiciela*, red. S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy, Watykan 1989, s. 519-524.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis*, Watykan 1979.
- JAN PAWEŁ II, Katecheza *Chrystus jest ofiarą przebłagalną za „grzechy całego świata”* (26.10.1988), w: *Wierzę w Jezusa Chrystusa Odkupiciela*, red. S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy, Watykan 1989, s. 513-530.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia *Salvifici doloris*, Watykan 1984.

- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- MATUSZEWSKI K., *Idea udziału człowieka w życiu Bożym w pismach Ireneusza z Lyonu*, w: *Idea udziału człowieka w życiu Bożym i Abraham w pismach Ireneusza z Lyonu*, red. A. Uciecha, (Studia Antiquitas Christianae, Series Nova 10), Katowice 2010, s. 21-124.
- MÜLLER G.L., *Dogmatyka katolicka*, przeł. W. Szymona, Kraków 2015.
- NAGY S., *Wynagradzanie w tajemnicy Bożego miłosierdzia*, w: *Jan Paweł II, „Dives in misericordia”*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin 1983, s. 155-169.
- ORDON H., *Nauka św. Pawła o śmierci Jezusa i jej skutkach*, w: *Męka Jezusa Chrystusa*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1986, s. 229-235.
- PIKOR W., *Izajaszowy Sługa Jahwe a nowe przymierze. Analiza kontekstualna Iz 42,1-9*, „Zeszyty Naukowe KUL” 49(2006), nr 2, s. 19-42.
- PAŁUBSKA Z., *Zadośćuczynienie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, Lublin 2014, kol. 1168-1169.
- RATZINGER J., *Opera Omnia*, t. IV: *Wprowadzenie do chrześcijaństwa. Wyznanie – Chrzczenie – Naśladowanie*, przeł. R. Biel, M. Górecka, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2017.
- RATZINGER J., *Opera Omnia*, t. VI/1: *Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii*, przeł. M. Górecka W. Szymona, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2015.
- RATZINGER J., *Opera Omnia*, t. VI/2: *Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii*, przeł. W. Szymona, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2015.
- RATZINGER J., *Opera Omnia*, t. VIII/1: *Kościół – znak wśród narodów*, przeł. W. Szymona, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2013.
- RATZINGER J., *Opera Omnia*, t. XI: *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, przeł. W. Szymona, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2012.
- SESBOÛÉ B., *W nurcie Chalcedonu: chrystologia i soteriologia od VI wieku*, w: *Historia dogmatów. Bóg zbawienia*, t. I, przeł. P. Rak, red. B. Sesboüé, Kraków 1999, s. 367-445.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*, Watykan 1964.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, Watykan 1965.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*, Watykan 1963.
- SZYMOŁON J., *Ekspiacja*, w: *Encyklopedia religii*, t. 3, red. M. Chmielewski, Warszawa 2001, s. 386.
- TOMASZ Z AKWINU, *Summa contra gentiles. Prawda wiary chrześcijańskiej w dyskusji z poganami innowiercami i błędzącymi*, t. 2, przeł. Z. Włodek, W. Zega, Poznań 2007.
- WITCZYK H., *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata. Eschatologiczna ofiara ekspiacji i Nowego Przymierza*, Lublin 2003.

OD *SATISFACTIO* DO *REDAMATIO*.
RESPONSORYJNA REINTERPRETACJA IDEI WYNAGRADZANIA

Streszczenie

Wielu ludziom w obecnych czasach nie jest łatwo zrozumieć ideę zadośćuczynienia. W teologii niekiedy brakuje języka odpowiedniego do objaśnienia tej idei. Przez wieki pojęcie wynagradzania zmieniało się i było wiązane z tematyką grzechu, czy sprawiedliwości lub miłości Bożej. Pojęcie zadośćuczynienia było często wypaczane przez łączenie go z powierzchowną pobożnością, która upraszczała perspektywę zbawczą.

Artykuł stanowi próbę nowego ujęcia idei wynagradzania ze szczególnym uwzględnieniem jego *responsoryjnego* charakteru. W tekście przedstawiona jest syntetycznie nauka Pisma Świętego oraz najważniejszych teologów należących do tradycji ostatnich dwóch tysięcy lat. Zbawienie ukazane jest – z jednej strony – jako przejaw Bożej miłości, solidarności z grzesznym człowiekiem, a z drugiej strony – jako ludzka odpowiedź na tę miłość, co stanowi klucz do reinterpretacji idei wynagradzania.

Słowa kluczowe: wynagradzanie; zadośćuczynienie; odwzajemnienie miłości; solidarność; naśladowanie Chrystusa.